

PAUL KINGSNORTH

Împotriva Mașinii

Despre dezumanizarea omenirii

Traducere din limba engleză
de **Andrei Neaga**

CUPRINS

Introducere: În pânda cântecului său	11
---	-----------

PARTEA I

Devierea occidentală

I. Visul Crucii	23
II. Marea Dezrădăcinare	37
III. Focul faustic	47

PARTEA A II-A

Descifrarea Mașinii

IV. Soare palid, om orbit	61
V. Un monstru care crește în pustie	75
VI. O mie de Mozart	87
VII. Fă ceea ce voiești	101
VIII. Marea Pustulă	119
IX. Dorința este acidul	133
X. Să vină Corăbiile Negre	148
XI. Tu ești recolta	163

PARTEA A III-A

Golirea

XII. Exodul	181
XIII. Ucideți toți eroii	193
XIV. În josul râului	211
XV. În pustia realității	224
XVI. Desființarea bărbatului (și a femeii)	238
XVII. Ține focul din vatră aprins	253
XVIII. Națiunea și rețeaua	268
XIX. A patra revoluție	286
XX. Ce își dorește Progresul	301
XXI. Dumnezeu în Epoca Fierului	316
XXII. Universalul	334

PARTEA A IV-A

Rezervația Sălbaticilor

XXIII. Occidentul trebuie să moară	359
XXIV. Împotriva Progresului	370
XXV. Tribul meduză	385
XXVI. Zeul de neon	402
XXVII. Dansul ploii	414
NOTE	429

Captiv în pânza cântecului său

INTRODUCERE

CÂND ERAM COPIL, îmi doream să trăiesc într-o pădure de pini. Sau, ca să fiu mai precis, într-o plantație de pini. Avem multe în Marea Britanie, plantate pe dealuri și munți încă din secolul al XX-lea pentru a obține hârtie și celuloză ieftine. Rândurile dense de conifere, plantate atât de aproape unele de altele încât majoritatea ramurilor mor din cauza lipsei de lumină și care acidifică solul pe kilometri întregi în jur, sunt detestate de ecologiști, iubitorii de peisaje și de majoritatea faunei locale, care abia se încumetă să pătrundă în ele. Poate că tocmai asta îmi plăcea la ele. Părea să existe un fel de mister întunecat și acoperit de mușchi în acel labirint de trunchiuri ca niște coloane. Poate că citisem prea mult Tolkien (asta era o problemă recurentă), dar îmi imaginam cum îmi așez tabăra acolo, făcându-mi un mic adăpost din ramuri și frunze, rătăcind pe solul moale al pădurii, bând apă din pâraie, devenind altceva decât eram.

Nu am fost niciodată dependent de droguri sau alcool, dar am fost adesea dependent de vise. Asta este soarta scriitorului. Devii scriitor pentru că lumea pe care ai întâlnit-o în poveștile citite în copilărie este mai palpitantă decât

lumea în care trăiești de fapt. Mai palpitantă și, într-un mod ciudat, mai reală. Lumea ta este școala și suburbiile și stațiile de autobuz și cerealele de la micul dejun și temele la matematică și obligația de a spăla mașina tatălui tău în weekend și să te întrebi cum să vorbești cu fetele și să ascuți topurile muzicale pentru a-ți da seama ce fel de muzică este permis să-ți placă. Aici nu e Lothlorien și nici Earthsea. Lumile create de Tolkien, Asimov, Verne și Howard sunt mai bune decât asta, și nu există nicio îndoială că, dacă ai avea cea mai mică șansă, ai prefera să trăiești în ele, la fel cum ai prefera să trăiești într-o pădure de pini de pe dealurile din nord. Apoi, într-o zi, pui mâna pe stilou și îți dai seama că îți poți crea propria lume.

Între timp, acolo, în ceea ce oamenii – care de multe ori nu știu prea multe despre realitate – numesc cu drag „lumea reală”, tu trăiești într-o mașină aflată în expansiune malignă care te împresoară din ce în ce mai strâns, poluându-ți cerul și pădurile, trecutul și imaginația. Dacă ai genul de sensibilitate care preferă Lothlorienul în locul Isengardului, asta înseamnă că ești un personaj dintr-o tragedie, mai degrabă decât dintr-o epopee eroică. Majoritatea lucrurilor care îți plac se estompează. Marile păduri și poveștile create în ele și de către ele. Culturile străni care se întind de-a lungul secolelor. Micile puburi și locurile curioase de pustii. Lăcașurile vibrând de viață și mlaștinile întunecate și satele strâmbe și poveștile populare și jovialitatea și cântecele spontane și casele vechi în care ar putea locui vrăjitoare. Posibilitatea existenței dragonilor. Plajele pustii și culmile sălbatice ale dealurilor, șansa de a te rătăci pentru totdeauna în ploaie

sau de a descoperi ceva ce nu s-a aflat niciodată pe vreo hartă. O lume fără hărți, o lume fără motoare.

Această lume, după cum vezi, este pe cale de dispariție, dacă nu cumva a dispărut deja demult. Cea care se conturează pentru a o înlocui este un paradis al emisferei stângi, plin de linii drepte și parcări din beton, acolo unde pe vremuri se afla bursa de cereale. Viitorul înseamnă STEM* și chatboți și parcometre fără numerar și creștere economică și exploatarea minieră a asteroizilor la nesfârșit și pe vecie. Nu există argumente împotriva lui. Poți simți marile cratere pe care le face în lume, poți simți ce este asfaltat, ordonat și raționalizat până la uitare și profunzimea a ceea ce dispare, dar nu poți explica sau justifica asta în termenii care sunt acum termenii în care trăim. Pur și simplu știi că ceva nu este în regulă. Toată lumea îți spune că simți asta pentru că ești infectat cu ceva numit „nostalgie”, sau că ai căpătat o doză de „luddism”*** sau „romantism” la o petrecere sau în sala de așteptare a unui medic. Practic, e ceva în neregulă cu tine. Nu înțelegi Progresul, care este întotdeauna și pretutindeni un lucru bun.

Dar simți că se întâmplă ceva care nu e de bine, și nu contează câte minciuni, minciuni sfruntate sau statistici se inventează pentru a demonstra contrariul. Simți cum acest ceva te învăluie. Poetul galez R.S. Thomas a descris acest lucru în mod cutremurător în poemul său *Other* („Celălalt”),

* STEM: S – Science (știință), T – Technology (Tehnologie), E – Engineering (Inginerie), M – Mathematics (Matematică). (n. red.)

** Luddismul este o filozofie care se opune multor forme de tehnologie modernă. Termenul ludit este folosit în general ca un peiorativ aplicat persoanelor care manifestă tendințe tehnofobe. Numele se bazează pe moștenirea istorică a luddiților englezi, care au fost activi între 1811 și 1817. (n. trad.)

într-un vers pe care nu l-am uitat niciodată de când l-am citit pentru prima oară:

...Mașina a apărut
În depărtare, cântând pentru sine
Despre bani. Cântecul ei era pânza
În care erau prinși bărbați și femei
Împreună. Satele erau ca niște muște
Gata să fie secătuite
până la ultima picătură.
Dumnezeu a lăsat să-i curgă
O lacrimă. Ajunge, ajunge,
A poruncit El, dar mașina
S-a uitat la El și a continuat să cânte.

Am înțeles, citind aceste rânduri, că asta era ceea ce voiam să ascund în acea pădure de pini, iar o Mașină era cea mai potrivită imagine pe care o găsisem vreodată pentru a o descrie. Un alt poet, americanul Robinson Jeffers, un scriitor admirat de Thomas, părea să fi văzut același lucru într-o noapte, când stătea pe munte privind luminile unui oraș american și a avut viziunea unui năvod gigantic*, care își trăgea încet prada:

...Nu pot să-ți spun cât de
frumos părea orașul, și totuși puțin înfricoșător.
M-am gândit: Am pus în mișcare mașinile și le-am fixat într-o
interdependență totală; am construit marile orașe; acum

* *Purse seine*, în original; este o plasă-pungă și este utilizată pentru a captura bancuri de pești pelagici (care înnoată aproape de suprafață sau la adâncimi medii). (n. trad.)

nu mai există scăpare. Am adunat populații vaste incapabile de supraviețuire liberă, izolate
De pământul puternic, fiecare om în sine neputincios, dependent
de toți ceilalți. Cercul s-a închis, iar plasa
este trasă la mal. Abia simt cum îmi trag corzile, și totuși strălucesc deja.

Citeam mult când eram copil. După perioada în care am citit literatură fantasy, poezii au fost cei care mi-au deschis lumea, și am început să observ că mulți dintre ei, între secolele dintre Wordsworth și Merwin, făceau aluzie într-un fel sau altul la același lucru: la această Mașină. Mai târziu am descoperit că și romancierii scriau despre ea, de la Mary Shelley la Aldous Huxley, trecând prin George Orwell, E.M. Forster și Ursula Le Guin. Între timp, cineăștii s-au ocupat și ei de acest subiect, de la *Metropolis* până la *The Matrix*. Cât despre scriitorii de non-ficțiune, aceștia publicaseră tomuri impresionante despre această forță timp de peste un secol; această carte va analiza unele dintre ele.

Cu alte cuvinte, aceasta nu era o poveste nouă. Triumful mecanicului asupra naturalului, al planificatului asupra organicului, al centralizatului asupra localului, al sistemului asupra individului și al comunității: aceasta era povestea epocii noastre. Pe măsură ce această Mașină se ridica în jurul lor, toți acești scriitori au încercat să o prindă în cuvinte. Mulți au reușit, și totuși noi suntem încă aici încercând să ne dăm seama ce se întâmplă, ce să facem în privința asta și ce înseamnă de fapt. Tot ce știm este că, în lumea noastră,

a fost dezlănțuită o forță căreia ne străduim să îi facem față. O schimbare uriașă se naște; o schimbare în relația noastră umană cu natura, unii cu alții, cu trecutul nostru, cu uneltele noastre. Cu totul.

UNEORI AM SENZAȚIA că scriu despre acest lucru de-o viață, fugind de el și urmărindu-l în același timp. Dorind să mă ascund de el într-o pădure de pini, în același timp în care vreau să-l prind într-un borcan sau într-o carte și să-l examinez așa cum este. Acele bănuieli sau intuiții pe care le aveam când eram copil – că ceva nu era în regulă cu lumea în care trăiam, cu valorile și direcția ei – s-au transformat pe măsură ce am crescut într-un mod de viață, sau poate într-o obsesie. La universitate, la începutul anilor '90, dragostea mea pentru natură și furia față de ceea ce părea să o devo-reze m-au transformat într-un activist. Pe atunci, voiam să înfrunt această Mașină cu fruntea sus, iar *Earth First!** era drogul meu preferat. Mai târziu, anii în care m-am legat cu lanțuri de buldozere, am locuit în căsuțe din copaci și m-am prezentat la orice protest pe care îl găseam au făcut loc pentru altceva: scrisul ca formă de activism.

Jurnalismul, redactarea revistelor, articolele pentru ONG-uri, poezia proastă și romanele nepublicate: totul a contat. În cele din urmă, totul era aceeași căutare: o investigație a Mașinii și o fricțiune împotriva marșului ei înainte. După câțiva ani în care am ajutat la conducerea revistei *The Ecologist* din Londra, am plecat să scriu o carte de jurnalism

* *Earth First!* („Pământul pe primul loc”) este numele unei mișcări ecologice radicale. (n. red.)

de investigație, cutreierând lumea de la locuri de protest la sate tribale, la cartiere sărace și la reuniuni la nivel înalt, scriind despre rezistența față de noul fenomen apărut în lume, ceva numit „globalizare”. Numele era diferit, dar valorile erau aceleași – valorile banilor, ale cifrelor, ale profitului și ale creșterii economice – și, ca de obicei, eram împotriva lor. Am fost împotriva lor ani de zile, prin multe alte cărți de non-ficțiune, ficțiune și poezie, publicate între timp, dar încă învârtindu-mă în jurul aceleiași povești: povestea acestei Mașini. Totuși, încă nu aveam un nume pentru ea și încă nu eram foarte sigur ce *era*.

Câteva decenii mai târziu, mă trezesc că încă mă învârt în jurul monstrului, ca Ahab când urmărea balena. Cred însă că acum sunt mai aproape de el: îl văd chiar în fața mea. Acum sunt mai în vârstă, căsătorit și am copii. Eu și soția mea am fugit de viața citadină din Anglia acum mai bine de un deceniu, am cumpărat o casuță pe o bucată de pământ în Irlanda, am aruncat televizorul și am început să cultivăm alimente și să ne educăm copiii acasă, totul într-o încercare, din nou, de a ne apăra de excesele Mașinii. Am continuat să scriu, de asemenea, ca s-o înțeleg. Această carte este o încercare – o încercare finală, sper – de a cuprinde acest lucru în cuvinte. De a face tot ce pot pentru a explica, mie însumi și oricui citește, natura acestei forțe pe care poeții au văzut-o de atâta timp. Natura Mașinii: de unde vine, cum am construit-o și ce le face, în cele din urmă, lumii noastre și sufletelor noastre.

Lucrurile s-au schimbat de când m-am mutat în Irlanda; Occidentul s-a schimbat, iar odată cu el și lumea în ansamblu. O mare parte din cultura în care am crescut pare să se

dezintegreze, odată cu lumea naturală în care a fost întotdeauna înrădăcinată, deși am reușit să uităm de această parte pentru o vreme. O revoluție culturală se pregătea; un „război cultural”, așa cum am învățat cu toții să-l numim. Îi cunoaștem deja liniile de luptă și poate că ne-am ales cu toții tabăra. Dar am început această carte cu o intuiție: aceea că rădăcinile acestui război cultural erau mult mai adânci decât păreau. Că era legat într-un fel de acea Mașină care m-a urmărit toată viața. Când am terminat cartea, am fost sigur că acest lucru era adevărat.

Am fost convinși și de altceva: că tulburările politice și culturale care continuă să zguduie Occidentul au rădăcini istorice, tehnologice și, în ultimă instanță, spirituale. „Declinul Occidentului”, care este atât de aprig dezbătut în prezent, nu ține, în opinia mea, de faptul că la putere se află persoanele nepotrivite sau că se aplică politici economice greșite. Nu se datorează ascensiunii Chinei sau Rusiei, nici rasismului, „dezinformării”, populiştilor răuvoitori sau instituționalizării ideologiei „woke”. Ca atare, această problemă nu va fi rezolvată prin controale mai stricte la graniță, guverne de extremă dreaptă, revoluții, „decolonizare” sau restricționarea libertății de exprimare în numele „protejării democrației noastre”. Oricare dintre aceste lucruri ar putea sau nu să fie reale, adevărate sau de dorit, dar ele sunt simptome, nu cauze, ale stării noastre de rău. Această stare este mai profundă, mai veche, mai interesantă și mult mai importantă decât oricare dintre acestea și afectează însăși baza umanității noastre. Ce se va întâmpla în continuare va determina ce înseamnă să fii om în secolul al XXI-lea și dincolo de acesta.

Această carte încearcă să spună povestea acestei Mașini: ce este, de unde provine și unde ne va duce în continuare. Bazându-se pe istorie, pe religie, pe evenimentele actuale și pe opera multor altor scriitori și gânditori, ea își propune să definească forma și geneza acestui lucru. Cercetarea mea este împărțită în patru părți. Prima parte explorează rădăcinile actualei stări de rău a culturii occidentale. Partea a doua explică de unde a venit Mașina și cum a contribuit la această problemă. Partea a treia examinează modul în care valorile sale se manifestă în jurul nostru astăzi și ce distrug ele. Partea a patra oferă un ghid pentru supraviețuire și rezistență practică și spirituală.

Nu am ajuns niciodată în pădurea aceea de pini, dar probabil că a fost un lucru bun. O parte din mine și-a dorit întotdeauna să fie un pustnic, doar că piața muncii nu mai oferă astfel de posturi în zilele noastre. În plus, probabil că aş fi înnebunit. Aici, în vestul Irlandei, sunt suficient de departe de centrul vârtejului pentru a avea, sper, o perspectivă utilă asupra lui. Dacă această carte poate ajuta în vreun fel la navigarea printre pericolele strării ale lumii care se naște – la definirea acestei Mașini în cuvinte și la furnizarea câtorva alternative la ea –, atunci își va fi îndeplinit rolul; și, poate, în cele din urmă, și eu.

PARTEA I

Devierea occidentală

Întreaga lume modernă s-a împărțit în conservatori și progresiști.

Rolul progresiștilor este să continue să facă greșeli.

Rolul conservatorilor este să împiedice corectarea greșelilor.

G.K. CHESTERTON

I

Visul Crucii*

HAIDE SĂ-ȚI SPUN O POVESTE.

Această poveste începe într-o grădină, la începutul tuturor lucrurilor. În această grădină se găsește toată viața: fiecare ființă vie, fiecare pasăre și animal, fiecare copac și plantă. Oamenii trăiesc și ei aici, la fel ca și creatorul tuturor acestor lucruri, sursa a tot ceea ce există, iar el este atât de aproape încât poate fi văzut, auzit și i se poate vorbi. Toți și toate umblă împreună prin grădină. Toți și toate se află în comuniune. Este o imagine a integrității.

În centrul acestei grădini crește un pom, al cărui fruct conferă cunoaștere ascunsă. Oamenii – ultimele făpturi aduse la viață de Creator – vor fi gata să mănânce acest fruct într-o zi, iar când o vor face vor dobândi cunoașterea acestuia și o vor putea folosi cu înțelepciune pentru binele lor și al tuturor celorlalte lucruri care trăiesc în grădină. Dar ei nu sunt încă pregătiți. Oamenii sunt încă tineri și, spre deosebire de

* *The Dream of the Rood* este un poem religios anglo-saxon (în engleza veche), unul dintre cele mai importante texte din literatura medievală engleză. Povestea este spusă din perspectiva Crucii (*Rood* – cruce), care descrie răstignirea lui Hristos ca pe un eveniment trăit din interior, aproape ca o mărturie vie. (n. red.)

restul creației, sunt formați doar parțial. Dacă ar mânca din pom acum, consecințele ar fi teribile.

Nu mâncați acel fruct, le spune Creatorul. Mâncați orice altceva doriți, dar nu pe acela. Știm continuarea poveștii, pentru că încă ni se întâmplă tuturor în permanență. De ce să nu mănânci fructul?, spune vocea șarpelui ispititor, vocea care răsună din adâncurile minții noastre. De ce să nu ai puterea pe care o meriți? De ce ar trebui ca acest Creator să păstreze totul doar pentru el? De ce ar trebui să-l ascuți? Tot ce vrea este să te țină pe loc. Mănâncă fructul! E dreptul tău: Meriți asta!

Așa că mâncăm fructul, și vedem că suntem goi, și ne rușinăm. Mintea noastră se umple de întrebări; roțițele din interiorul ei încep să zumzăie și să se învâртеască și, deodată, apar noi și ei, umanitatea și natura, oamenii și Dumnezeu. O barieră de cuvinte coboară între noi și celelalte creaturi din grădină, și nu ne mai putem întoarce niciodată acasă. Ne destrăămăm și suntem alungați din grădină pentru totdeauna. La porți sunt postați îngeri înarmați; chiar dacă am găsi drumul înapoi spre grădină, nu am mai putea intra. Starea de liniște fără căutări, care era dreptul nostru din naștere, a dispărut. Am ales cunoașterea în locul comuniunii; am ales puterea în locul umilinței.

Pământul este acum casa noastră.

Acest Pământ este o versiune deformată a grădinii, a uniunii noastre originare cu Creatorul și creația. Pe Pământ trebuie să muncim din greu pentru a ara, pentru a planta semințe, pentru a lupta împotriva prădătorilor. Ne vom îmbolnăvi și vom muri. Totul devorează totul. Există război,

dominație și suferință. Există și frumusețe, iubire și prietenie, dar totul se sfârșește prin moarte. Acestea sunt consecințele goanei noastre după cunoaștere și putere, pe care continuăm să le urmărim pentru că nu știm alte mijloace de a reveni din exil. Continuăm să construim turnuri și orașe și să uităm de unde venim. În afara grădinii, suntem fără adăpost și nu putem fi niciodată liniștiți. Îl uităm pe Creator și ne închinăm nouă înșine. Toate acestea se întâmplă în interiorul nostru în fiecare zi.

Vine un moment când Creatorului i se face milă. După atâtea asemenea secole, după atâția ani în care oamenii au ratat ținta și au rătăcit calea, în care civilizațiile s-au ridicat și au căzut, s-au războit și au murit, în care au mâncat fructul iar și iar, Creatorul intervine. El vine pe Pământ sub formă umană pentru a ne arăta calea de întoarcere acasă. Majoritatea oamenilor nu ascultă, firește, și știm cu toții cum se termină povestea. Dumnezeu însuși umblă pe Pământ și ce face omenirea? Îl torturează și îl ucide.

Dar gluma se întoarce împotriva noastră, întrucât se dovedește că acesta a fost scopul de la bun început. Calea acestui Creator nu este calea puterii, ci a smereniei, nu a cuceririi, ci a sacrificiului. Când vine pe Pământ, nu vine ca un conducător militar, rege sau mare preot, ci ca un meșteșugar desculț, într-o provincie obscură din deșert. El umblă alături de cei asupriți și respinși, disprețuiește bogăția și puterea, iar prin moartea sa învinge moartea însăși, eliberându-ne din robie. El ne oferă o cale de ieșire, o cale de întoarcere acasă. Dar trebuie să depunem eforturi în acest sens. Calea de întoarcere în grădină poate fi găsită doar renunțând la slava deșartă, la căutarea puterii și la

cunoașterea nemeritată care ne-a aruncat în exil de la bun început. Calea este calea renunțării, a iubirii și a sacrificiului. Pentru a ne întoarce în grădină, trebuie să trecem prin Cruce.

Acum imaginează-ți că o întreagă cultură se clădește în jurul acestei povești. Imaginează-ți că această cultură supraviețuiește peste o mie de ani, construind pe aceste temelii strat după strat de sens, tradiție, inovație și creație, oricât de imperfecte ar fi.

Apoi imaginează-ți că această cultură moare, lăsând în urmă doar ruine.

Dacă trăiești în Occident, nu trebuie să-ți imaginezi nimic din toate acestea. Trăiești printre aceste ruine și ai trăit așa toată viața. Multe dintre ele sunt încă frumoase – catedrale intacte, concertele lui Bach –, dar sunt totuși ruine. Sunt rămășițele a ceva numit „creștinătate”, o civilizație de 1.500 de ani în care această poveste sacră particulară s-a infiltrat, influențând fiecare aspect al vieții, modelând, schimbând și transformând totul după chipul ei. Niciun aspect al vieții cotidiene nu a rămas neinfluențat de această poveste: organizarea săptămânii de lucru; ciclul sărbătorilor anuale și al zilelor de odihnă; plata impozitelor; îndatoririle morale ale indivizilor; însăși noțiunea de individ, cu drepturi și îndatoriri „date de Dumnezeu”; atitudinea față de vecini și străini; obligațiile de milostenie; structura familiei și, mai presus de toate, imaginea de ansamblu a universului – structura și sensul său, precum și locul nostru, al oamenilor, în cadrul lui.

Discuțiile actuale despre starea „Occidentului” încep de obicei cu dezbateri privind ceea ce reprezintă acesta de fapt, iar răspunsul pe care îl primești la această întrebare depinde de persoana cu care vorbești. Pentru liberali, Occidentul înseamnă „Iluminism” și tot ceea ce a urmat: democrație parlamentară, drepturile omului, individualism, libertate de exprimare. Pentru conservatori, acesta ar putea semnifica un set de valori culturale, cum ar fi atitudinile tradiționale față de viața de familie, religie și identitate națională, și probabil un sprijin larg pentru economia capitalistă. Pentru acei stângiști postmoderni care domină cultura de ceva vreme, Occidentul – presupunând că vor recunoaște măcar că acesta există – este în mare parte o fațadă pentru colonizare, imperiu, rasism și diverse alte orori istorice.

Toate aceste lucruri ar putea fi adevărate în același timp, dar fiecare reprezintă și o evoluție destul de recentă. Occidentul este mult mai vechi decât liberalismul, conservatismul, marxismul sau imperiul. De fapt, Occidentul este în același timp un amestec mai simplu, mai vechi și infinit mai complex decât ar putea sugera oricare dintre acestea. Este rezultatul unirii oamenilor și a popoarelor de pe un continent, de-a lungul secolelor, printr-o ordine sacră construită în jurul acestei povești religioase particulare.

În cartea sa *Religion and the Rise of Western Culture* (*Religia și ascensiunea culturii occidentale*), scrisă la scurt timp după cel de-Al Doilea Război Mondial, istoricul medieval Christopher Dawson a explicat astfel acest lucru:

„Nu a existat niciodată o organizare unitară a culturii occidentale în afara celei a Bisericii creștine, care a oferit un

principiu eficace de unitate socială. În spatele modelului mereu schimbător al culturii occidentale se afla o credință vie care a conferit Europei un anumit sentiment de comunitate spirituală, în ciuda tuturor conflictelor, diviziunilor și schismelor sociale care i-au marcat istoria.”¹

Atitudinea ta personală față de această „credință vie” nu are nicio relevanță în acest context. De altfel, nici întrebarea pe deplin legitimă dacă „creștinătatea” a fost măcar creștină în mare parte din timp. Oamenii se vor certa pe tema acestor lucruri întotdeauna. Aspectul pe care trebuie să ne concentrăm este acesta: atunci când o cultură construită în jurul unei astfel de ordini sacre moare, vor exista tulburări la fiecare nivel al societății, de la nivelul politicii până la nivelul sufletului. Însăși noțiunea de viață individuală se va schimba dramatic. Structura familiei, sensul muncii, atitudinile morale, însăși existența moralei, noțiunile de bine și rău, obiceiurile sexuale, perspectivele asupra tuturor aspectelor, de la bani la odihnă, de la muncă la natură, de la familie la responsabilitate și datorie: totul va fi pus în discuție.

Pe scurt, Occidentul era creștinătatea. Dar creștinătatea a murit. În ce ne transformă asta pe noi, descendenții ei, care trăim printre ruinele ei frumoase? Ne transformă într-o cultură fără o ordine sacră. Și acesta este un loc periculos în care să te afli.

Filozoful Alasdair MacIntyre a susținut, în lucrarea sa clasică *After Virtue (După virtute)*, că însăși noțiunea de virtute va deveni în cele din urmă de neconceput, odată ce sursa din care a izvorât va fi îndepărtată. Dacă se consideră

că viața umană nu are un *telos*, sau un sens superior, a spus el, în cele din urmă va fi imposibil să ne punem de acord asupra a ceea ce înseamnă „virtutea”, sau de ce ar trebui să însemne ceva. Profesorul preferat al lui MacIntyre a fost Aristotel, nu Iisus, dar critica sa la adresa Iluminismului și predicția sa privind eșecul final al acestuia s-au bazat pe o înțelegere clară a viziunii mitice a creștinătății medievale și a umanismului parțial, gol și excesiv de rațional cu care filozofii Iluminismului au încercat să o înlocuiască.

MacIntyre, scriind acum patru decenii, considera că acest eșec era deja evident, dar că societatea nu îl percepea, deoarece monumentele vechii ordini sacre se mai aflau încă în picioare, asemenea statuilor romane după căderea Imperiului. Pentru a-și ilustra teza, MacIntyre a folosit exemplul tabuului. Acest cuvânt a fost consemnat pentru prima dată de europeni în jurnalele căpitanului Cook, în care acesta își nota vizitele în Polinezia. „Marinarii englezi au fost uimiți de ceea ce au considerat a fi obiceiurile sexuale permissive ale polinezienilor”, explică MacIntyre, „și au fost și mai uimiți să descopere contrastul puternic cu interdicția strictă impusă unor comportamente precum acela al luării mesei împreună de către bărbați și femei. Când au întrebat de ce bărbaților și femeilor li se interzicea să mănânce împreună, li s-a spus că practica era tabu. Dar când au mers mai departe întrebând ce înseamnă tabu, nu au putut obține prea multe informații în plus.”²

Cercetări ulterioare au sugerat că nici insularii polinezieni înșiși nu erau cu adevărat siguri de ce existau aceste interdicții; într-adevăr, când tabuurile au fost abolite în totalitate în anumite părți ale Polineziei, câteva decenii mai

târziu, au existat puține consecințe evidente imediat. Deci, astfel de interdicții au fost lipsite de sens de la bun început? Nu; dar când contextul în care acestea aveau cândva sens dispare – odată ce vremurile se schimbă –, tabuurile, chiar dacă mai sunt încă în vigoare, au din ce în ce mai puțin sens. În cele din urmă devin relicve. Odată ce o societate ajunge în acest stadiu, e de ajuns un singur brânci pentru a declanșa un efect de domino care le va dărâma pe toate.

MacIntyre credea – acum patruzeci de ani, reține – că acest stadiu fusese deja atins în Occident. „Discursul moral modern”, după cum spunea el, este cel mai bine perceput ca o serie de urme fragmentate și prost înțelese dintr-un trecut uitat. Aceste „urme fragmentate” sunt o rămășiță a acelei ordini sacre occidentale. Acum, așa cum a prezis MacIntyre, ultimele tabuuri cad ca popicele, iar efectele se resimt în întregul spectru cultural.

Dacă ești, în general, conservator din punct de vedere social, de exemplu – ceea ce, în practică, înseamnă că ai opinii care erau pe deplin acceptate până acum vreo cincisprezece ani –, întrebările vin acum una după alta, fără oprire. De ce nu ar trebui ca un bărbat să se căsătorească cu alt bărbat? De ce nu ar trebui ca un bărbat să devină femeie? De ce nu ar trebui ca un copil să aibă trei tați sau să se nască dintr-un uter transplantat în corpul unui bărbat? De ce nu ar trebui ca statul să ajute oamenii să se sinucidă? Cum sursa vechii noastre înțelegeri a căsătoriei, familiei, sexualității și poate chiar a dimorfismului biologic era povestea creștină, devenită problematică în ziua de azi, acestea sunt tipurile de întrebări la care există acum un singur răspuns logic.

Totuși, lucrurile nu stau cu mult mai bine nici pentru cei de stânga, care sunt preocupați de inegalitățile distructive create de economia modernă. „Dar vai vouă bogaților”, a spus Isus, într-una dintre numeroasele critici împotriva bogăției și puterii pe care le putem citi în Evanghelii. „Lăcomia este un păcat împotriva lui Dumnezeu”, a scris Toma d’Aquino, unul dintre giganții teologiei creștine occidentale. Nu mai este așa. Acum economia noastră funcționează pe baza lăcomiei și îi râde în față oricărui romantic naiv și ne-realist care o respinge. Legăturile șubrede cu care creștinătatea medievală îi ținea în frâu pe negustori, comercianți și burghezia urbană s-au rupt demult, lăsându-ne fără un argument mai bun împotriva lăcomiei și inegalității galopante decât împotriva libertății sexuale totale sau a remodelării corpului uman însuși.

Asta este ceea ce știa Friedrich Nietzsche și ceea ce umanistii liberali de astăzi vor nega adesea: dacă dărmăm stâlpii unei ordini sacre, universul însuși își va schimba forma. La nivel primar, o astfel de schimbare este trăită de oameni ca o traumă profundă și de durată, indiferent dacă o conștientizează sau nu. Nicio cultură nu poate pur și simplu să ignore sau să găsească justificări raționale pentru metafizica pe care se sprijină și să se aștepte să rămână o cultură altfel decât cu numele – dacă mai rămâne și atât.

Când o astfel de ordine este încălcată, ce o înlocuiește? Depinde de modul în care are loc această încălcare. Când tabuurile au fost abolite în Polinezia, relatează MacIntyre, s-a creat un „vid moral” neașteptat, care a ajuns să fie umplut de „banalitățile misionarilor protestanți din New England”³. În acest caz, o anumită formă de creștinism a ocupat golul

creat de dispariția unei povești sacre anterioare. Sfârșitul tabuurilor nu a adus o „libertate” abstractă; mai degrabă, a smuls inima culturii. În realitate, acea inimă încetase să mai bată de ceva vreme, dar acum, că dispăruse și arhitectura ei formală, rămăsese un spațiu gol care aștepta să fie umplut – căci natura urăște vidul.

Mi se pare că acum ne aflăm în acest punct în Occident. Cel puțin începând cu anii 1960, tabuurile noastre goale s-au tot destrămat, iar în doar ultimii câțiva ani, ultimele monumente rămase au fost dărâmate – adesea literalmente. Creștinătatea s-as stins treptat, de-a lungul secolelor, dintr-un set complex de motive, dar nu a fost distrusă de un dușman extern. Nicio armată ostilă nu a invadat Europa și nu ne-a convertit cu forța la o credință rivală. În schimb, ne-am demontat propria poveste din interior. Ceea ce a înlocuit-o nu a fost o nouă ordine sacră, ci negarea faptului că a existat vreodată așa ceva.

În *After Virtue*, MacIntyre explică ce s-a întâmplat în continuare. Proiectul Iluminismului din secolul al XVIII-lea a fost o încercare de a construi o „moralitate” (un cuvânt care nu existase în acest sens înainte de acea perioadă) desprinsă de teologie. A fost proiectul construirii unui om cu totul nou după Dumnezeu, în care un nou simț, moral și personal – care nu mai era de natură eternă și nu mai răspundea în fața vreunei forțe superioare – urma să constituie baza culturii și a individului.

A funcționat? Pe scurt: nu. „Moralitatea” post-iluministă nu a fost un substitut pentru un scop superior. Dacă calea corectă pentru societate sau pentru individ se bazează doar pe judecata personală a celui individ, atunci cine sau ce va

fi arbitrul final? În cele din urmă, fără acel scop superior care să o unească – fără, cu alte cuvinte, o ordine sacră –, societatea va cădea pradă emotivismului, relativismului și, în cele din urmă, dezintegrării. Aceasta a fost predicția lui MacIntyre. Începe să pară că a avut dreptate.

În multe privințe, în adâncul sufletului meu sunt un puritan*. Poate că toți suntem, noi, occidentalii. Iluminismul poate că nu a reușit să creeze o nouă ordine morală care să dăinuie, dar a învățat oamenii occidentali moderni ceva util: cum să pună la îndoială puterea și să identifice autoritatea nelegitimă. Dar deși am învățat asta devreme, abia mult mai târziu am învățat altceva, vag și încet, prin studiul istoriei, al mitologiei și, ei bine, al oamenilor: că fiecare cultură, fie că știe sau nu, este construită în jurul unei ordini sacre. Desigur, aceasta nu trebuie să fie neapărat o ordine creștină. Ar putea fi islamică, hindusă sau taoistă. Ar putea fi bazată pe venerarea strămoșilor sau pe cultul lui Odin. Dar există un tron în inima fiecărei culturi, iar cel care stă pe el va fi forța de la care îți vei lua învățăturile.

Experimentul modern a constatat în detronarea atât a suveranilor umani propriu-ziși, cât și a reprezentanților ordinii sacre, și în înlocuirea lor cu noțiuni pur umane și pur abstracte: „poporul” sau „libertatea” sau „democrația” sau „progresul”. Sunt în totalitate pentru libertate și ar fi frumos să-i dăm și democrației o șansă într-o zi; dar detronarea suveranului – Hristos – care stătea în centrul ordinii sacre

* *Roundhead*, în original. E un termen istoric specific Angliei secolului al XVII-lea și se referă la tabăra parlamentarilor puritani din timpul Războiului Civil, *roundhead*, care erau adversarii regaliștilor (*cavaliers*). Expresia sugerează anumite valori: disciplină, austeritate, moralism, anti-aristocratism etc. (n. red.)